

ŽENA I NJENA PRAVA U OBLASTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Dr.sc. Hajrija Mujović-Zornić
Institut društvenih nauka
Udruženje za medicinsko pravo
Beograd

Zdravlje i zaštita zdravlja

- Zdravlje kao pravom zaštićeno dobro
- Pravo na zdravstvenu zaštitu
(≠ pravo na zdravlje)

Pravni okvir zdravstvene zaštite žena

- Zakoni
  - Opšti
  - Posebni
- Staleški propisi
- Pacijentova prava

Zdravstvena zaštita i zdravstveno osiguranje

- Zakon o zdravstvenoj zaštiti (2005)
- Zakon o zdravstvenom osiguranju (2005)
  - Član 22. kao posebno zaštićenu kategoriju navodi žene u vezi sa planiranjem porodice, kao i u toku trudnoće, porodjaja i materinstva do 12 meseci nakon porodjaja
  - Član 34. pravo na zdravstvenu zaštitu obuhvata u okviru obaveznog osiguranja: pregled i lečenje žena u vezi sa planiranjem porodice kao i u toku trudnoće, porodjaja i materinstva do 12 meseci nakon porodjaja
  - Član 36. pregledi i lečenje u vezi sa trudnoćom, porodjajem i postnatalnim periodom
  - Član 45. usluge iz paketa obaveznog zdravstvenog osiguranja (planiranje porodice, trudnoća, porodjaj, postnatalna nega, i pobačaj iz medicinskih razloga)

ŽENA KAO SUBJEKT ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

- Promena paternalističkog stava u zdravstvenoj zaštiti ; princip autonomije volje i prava na samoodredjenje
- Univerzalni principi i vrednosti u zdravstvenoj zaštiti
- Principi i vrednosti vezani isključivo, pretežno ili u osobenom vidu za žensku populaciju

Prava vezana za :

- Planiranje i kontrola rođanja
  - Pozitivan aspekt
  - Negativan aspekt
- Trudnoća
- Porodjaj i materinstvo
- Prelazno doba
- Seksualno prenosive bolesti
- Preventivna zaštita zdravlja žena

REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE i PRAVA

- Medjuzavisnost ostvarivanja
  - zbog jedinstvene uloge žena (titular)
  - zbog značaja rep. zdravlja što ga čini neodvojivim delom rep.prava (greška da se misli samo na pobačaj)
- Razvoj u metodama i tehnikama
- Pravna regulativa
(razvijene zemlje i Srbija)

REPRODUKTIVNO / 2

- Ishodište u prokreativnoj slobodi ili prokreativnoj autonomiji
- U širem smislu kompleks pojedinačnih ljudskih prava vezanih za reprodukciju: na planiranje porodice, zasnivanje porodice, reproduktivno zdravlje, da se bude oslobođen od polne diskriminacije, i pravo da se bude oslobođen od seksualnog zlostavljanja i eksploatacije
- U užem smislu govori se o pravu žene da rodi dete kao i pravu da spreči rođenje deteta tj. pravu da odlučuje o radjanju, da li, kad i koliko često roditi (ne bi moglo da postoji pravo da se ima dete, budući da niko ne može da garantuje potomstvo)
- U osnovi leži ženino samoodredjenje tj. kontrola sopstvenog tela
- Žena vrši pravo na reprodukciju kao pozitivno i kao negativno pravo
  - pozitivno da ostvari reprodukciju tj. željeno rođenje deteta (npr.predvidjeni tretman fertiliteta nad sterilnim osobama)
  - negativno da spreči reprodukcija tj.neželjeno rođenje deteta (npr. sprečavanje trudnoće putem sterilizacije, kontracepcije i pobačaja).

Važna pitanja

- da li pravo na reprodukciju uživaju samo fertilne osobe koje mogu da radjaju prirodno, ili i one koje su sterilne ?
- da li pravo na reprodukciju imaju pojedinci ili samo parovi u bračnoj ili vanbračnoj zajednici ?
- da li je vršenje prava limitirano starosnom granicom titulara, kao npr. kod maloletnih osoba i kod starijih žena u postmenopauzi ?
- da li treba obezbediti besplatan pobačaj za sve žene ?

Primer zaščite prava kod kontrole radjanja

- Željeno i zdravo potomstvo
- Slučajevi povrede prava
- Odštetni zahtevi

Primer zaštite prava kod pobačaja

- U prošlosti je procena pobačaja bila tradicionalno stvar krivičnog prava
- Aktuelna pitanja ranog i kasnog pobačaja
- Zakon o postupku prekida trudnoće u zdravstvenoj ustanovi (1995); slobodni prekid do 10 nedelja i prekid po odobrenju; izmenjeni razlozi u odnosu na stari zakon

Primer zaštite prava kod sterilizacije

- Problem dopuštenosti sterilizacije, zavisno od vrste sterilizacije i razloga zbog kojih se ona preduzima
- Najčešće se kao prihvatljiva i opravdana ističe tzv. indikovana sterilizacija
- U uporednom pravu vrši se podela na terapijsku i neterapijsku (kontraceptivnu) sterilizaciju
- U Srbiji sterilizacija nije zakonom uređjena i nedovoljno se praktikuje kao mera zaštite od neželjene trudnoće Najčešće se zahvat vrši uzgredno, uz neku vaginalnu ili abdominalnu operaciju, a primarno samo izuzetno ako postoje medicinske indikacije (zaštita zdravlja žene ili sprečavanje prenošenja genetskih poremećaja)

Primeri zaštite prava kod HiV pozitivne trudnice

- Testovi na HIV- status trudnice; opšta intencija propisa iz ove oblasti, kako zakonskih tako i strukovnih, jeste da se smanje prepreke dobrovoljnom testiranju za sve trudnice i da se pojednostavi savetovanje i postupak tretmana za trudnicu i dete
- Odluka o radjanju (ranija praksa da se trudnica obeshrabri predlažući odmah pobačaj, danas je takav savet zasnovan na neznanju a ne medicinskoj nauci ili struci
- Žena koja se nadje u takvoj situaciji ne čini ništa pogrešno zato što ima opravdanu želju za detetom; svaki pacijent zaslužuje da bude tretiran dostojanstveno i sa punim uvažavanjem bez obzira na svoje želje ili uverenja
- Ako se razmišlja o prekidanju trudnoće ili o njenom održanju moraju se sa lekarom razjasniti problemi koji takvu odluku prate, kao i pitanja gde da se obavi prekid trudnoće i šta ako se odbije medicinska pomoć u tome zato što je pacijentkinja HIV pozitivna. Odluka o radjanju je slobodna i stoji na ženi

Primer zaštite prava kod mrtvorodjenog deteta

- Afera "kradje beba"
- Konstatovanje akta rođenja i preminuća
- Beleženje čina rođenja deteta bez života (umrlog)
- Modaliteti preuzimanja brige o telu

Primeri zaštite prava kod ginekoloških intervencija

- lekar duguje uredno izvršenje intervencije, odnosno stručno i pažljivo postupanje da putem hirurškog zahvata otkloni nepovoljno ili preteće stanje po ženu
- Nije reč o tehničkom zahvatu, nego o medicinskom zahvatu koji iziskuje sveobuhvatno savetovanje, davanje uputstava i potrebnih obaveštenja, kao i odgovarajući postoperativni tretman; ukupnost ovih činidbi lekara čini uslugu
- Svaka hirurška procedura koja uključuje ženski reproduktivni sistem izlaže pacijentkinju riziku oštećenja bešike i urinarnog sistema
- Alternativni tretmani se predočavaju, posebno ako je reč o izboru između hirurških i nehirurških medicinskih procedura

ZAKLJUČAK

- **Nedovoljno zastupljena problematika**
- **Stanje ljudskih prava žena u oblasti zaštite zdravlja je deo šireg konteksta**
- **Nedostatno zakonodavstvo**
- **Nužnost poboljšanja zdravstvene zaštite**
- **Nužnost većeg učešća ženske populacije u odlučivanju o pitanjima zdravlja**